

ЧАСОПИС КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ПРАВА

Український науково-теоретичний часопис

Заснований
у жовтні 2001 року

2021/3

Виходить
4 рази на рік

Київський університет права НАН України
Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України

ISSN 2219-5521

«Часопис Київського університету права» внесено до переліку фахових видань
за спеціальністю «Юридичні науки», категорія «Б»
(наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019)

Журнал внесено до міжнародних наукометричних баз

HeinOnline (США)
та
«Index Copernicus International» (Польща)

Рекомендовано до друку
Вченою радою Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України
(протокол № 9 від 28.10.2021)
Вченою радою Київського університету права НАН України
(протокол № 6 від 29.10.2021)

Передплатний індекс 23994

Редакційна колегія

Шемшученко Ю.С. – доктор юридичних наук, професор, академік НАН України, директор Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України (*головний редактор*);

Бошицький Ю.Л. – кандидат юридичних наук, професор, заслужений юрист України, ректор Київського університету права НАН України (*заступник головного редактора*);

Ходаківська Т.В. – завідувач відділу Київського університету права НАН України (*редактор*);

Андрійко О.Ф. – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, заслужений юрист України, завідувач відділу Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України;

Батанов О.В. – доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України;

Білоцький С.Д. – доктор юридичних наук, професор, професор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Гулів А.Д. – доктор юридичних наук, професор Національного авіаційного університету;

Короєд С.О. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри Університету Короля Данила;

Костенко О.М. – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач відділу Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України;

Кулинич П.Ф. – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, провідний науковий співробітник, керівник сектору Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України;

Ладиченко В.В. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри Національного університету біоресурсів і природокористування України;

Малишева Н.Р. – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, заслужений юрист України, завідувач відділу Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України;

Медведева М.О. – доктор юридичних наук, професор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Оніщук М.В. – доктор юридичних наук, професор, ректор Національної школи суддів України;

Пархоменко Н.М. – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, заслужений юрист України, вчений секретар Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України;

Подорожна Т.С. – доктор юридичних наук, доцент, професор Львівського торговельно-економічного університету;

Попко В.В. – доктор юридичних наук, професор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Ракіпова І.В. – кандидат юридичних наук, доцент Національного університету "Одеська юридична академія";

Савчук К.О. – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України;

Сімутіна Я.В. – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України;

Софінська І.Д. – доктор юридичних наук, доцент, професор Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»;

Тимченко Г.П. – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України;

Удовика Л.Г. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри Запорізького національного університету;

Усенко І.Б. – кандидат юридичних наук, професор, заслужений юрист України, завідувач відділу Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України;

Шатіло В.А. – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, завідувач кафедри Національного транспортного університету;

Шимон С.І. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана;

Шпакович О.М. – доктор юридичних наук, професор, професор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Іноземні члени редакційної колегії

Амір Ібрагім огли Алієв – доктор юридичних наук, професор, декан юридичного факультету Бакинського державного університету (Азербайджан);

Райнер Арнольд – доктор права, професор Університету Регенсбурга (Німеччина);

Вільям Е. Батлер – доктор права, іноземний член НАН України, заслужений професор Лондонського університету, професор Школи права Університету штату Пенсильванія (США);

Адам Махарадзе – доктор юридичних наук, професор, декан юридичного факультету Батумського державного університету імені Шота Руставелі (Грузія);

Вероніка Сікора – доктор права, професор, декан юридичного факультету Дебреценського університету (Угорщина);

Герберт Шамбек – доктор права, професор (Австрія);

Анджей Шміт – доктор права, професор, завідувач кафедри факультету права та управління Гданського університету (Польща).

ЗМІСТ

<i>Бошицький Ю.Л., Червякова О.В.</i> Впровадження цілей сталого розвитку в науково-практичну діяльність Київського університету права НАН України	11
Теорія та історія держави і права. Філософія права	
<i>Барабаш О.О.</i> Становлення моделі сервісної поліції в Україні: історико-правове дослідження	15
<i>Биркович О.І., Биркович Т.І., Кабанець О.С.</i> Демократія як складова державного режиму	19
<i>Вовк О.Й.</i> Завдання перебудови міського самоврядування українських міст Російської імперії другої половини XIX століття	26
<i>Захарчин Н.Г.</i> Правовий статус старости та староства в Галичині у міжвоєнний період	38
<i>Лісова К.С.</i> Розвиток звичаєвого права на українських землях та його кодифікація: історико-правовий аналіз	42
<i>Попович Т.П.</i> Категорія обов'язку згідно із вченням Аврелія Августина	47
<i>Ющик О.О.</i> Деякі питання теорії спортивного права	51
<i>Lukianchenko Ie.V.</i> Gender-responsive government transitional justice policies – a path to sustainable peace and post-conflict reconstruction	55
<i>Чорницька Д.С.</i> Трансплантація органів і тканин людського організму: стан та проблеми правового регулювання	59
Конституційне право. Муніципальне право	
<i>Батанов О.В.</i> Децентралізація як міжнародний стандарт у конституційному праві	64
<i>Копча В.В.</i> Правовий захист конституційних принципів у рішеннях Конституційного Суду Угорщини	69
<i>Корнієнко П.С.</i> Роль Міністерства юстиції України у здійсненні конституційної правозахисної діяльності	75
<i>Батанова Н.М.</i> Політико-правові проблеми децентралізації влади в Україні в контексті європейського досвіду	79
<i>Ландіна А.В., Лисенко О.М.</i> Права і свободи людини в Україні: історія становлення та законодавче забезпечення	84
<i>Величко Д.М., Ченцова Н.В., Авраменко Я.М.</i> Реалізація практики Європейського суду з прав людини органами судового конституційного контролю України: загальнотеоретичний аспект	89
<i>Куян М.В.</i> Держава як суб'єкт конституційно-правових відносин правонаступництва	94
<i>Левченко А.В.</i> Забезпечення права на таємницю кореспонденції суддів Конституційного Суду України як гарантія їх незалежності	98
<i>Фокіна А.О.</i> Політичні права і свободи людини і громадянина в Україні: концептуальні засади дослідження	102
Адміністративне право і процес. Фінансове право. Інформаційне право	
<i>Глух М.В., Ковалко Н.М.</i> Державний бюджет як економіко-правова категорія	108
<i>Дір І.Ю., Кропова А.С.</i> Правове регулювання діяльності багатонаціональних підприємств у межах просторових агломерацій в Україні	112
<i>Дудик І.М.</i> Інформаційні запити як форма державного контролю Антимонопольного комітету України	116
<i>Мехеда В.Д.</i> Правова свідомість військовослужбовців Збройних Сил в аспекті європейської інтеграції України	120
<i>Охотнікова О.М., Дорош В.С.</i> Планування використання земель як функція публічного управління в галузі використання і охорони земель: адміністративно-правовий аспект	124
<i>Семчик О.О.</i> Особливості правового статусу одержувачів бюджетних коштів за бюджетним законодавством України	128
<i>Чудик-Білоусова Н.І.</i> Діджиталізація надання та отримання інформації про соціальні гарантії на локальному рівні	132
<i>Олашин В.В.</i> Позовна заява як перший крок для забезпечення судового контролю за виконанням судового рішення в адміністративному судочинстві	137
Проблеми цивільного, господарського, трудового права та права соціального забезпечення в Україні	
<i>Kostruba A.V.</i> Polyvariativity of rights in the structure of corporate legal relations	141
<i>Бутинська Р.Я.</i> Медіація у трудовому праві України: сучасний стан та перспективи розвитку	146
<i>Волкова А.О.</i> Економіко-правові аспекти забезпечення внутрішньо переміщених осіб тимчасовим та доступним житлом на постконфліктних територіях	151
<i>Грекова М.М., Юренко В.Ю.</i> Відсторонення від роботи невакцинованих працівників	156
<i>Дорошенко Л.М.</i> До питання пріоритетності норм Цивільного кодексу України щодо норм спеціального законодавства: усі закони за юридичною силою рівні, але є закони пріоритетніші за інших?	160

<i>Кулачок-Тітова Л.В., Федчишина К.В.</i> Мотивація трудової діяльності: теоретичне обґрунтування та правове закріплення	167
<i>Pohorielova O.S.</i> Legal regulation of modern personnel policy	173
<i>Романова О.М.</i> Вакцинація – право чи обов’язок? Правові аспекти	177
<i>Ліпатнікова О.О.</i> Юридична природа та особливості здійснення іпотекодержателем права на продаж предмета застави	182
<i>Соловійов Б.О.</i> До питання особливостей реалізації права на інформацію у корпоративних правовідносинах	185
<i>Томляк Т.С.</i> Застосування національними судами принципу забезпечення найкращих інтересів дитини у цивільному судочинстві	192
Проблеми права інтелектуальної власності	
<i>Андрощук Г.О.</i> Рівень довіри і ставлення до штучного інтелекту: аналіз результатів досліджень	200
<i>Opolska N.M., Solomon A.I.</i> Intellectual property rights to objects created by artificial intelligence	207
<i>Левченко В.І.</i> Особливості інтелектуальної власності та інновацій авторського права в Україні	213
<i>Рейніш І.Л.</i> Розвиток національного законодавства у сфері інтелектуальної власності в Україні	217
Аграрне, земельне та екологічне право	
<i>Третяк Т.О.</i> Звернення стягнення на предмет іпотеки шляхом визнання права власності на цей предмет	220
<i>Харитоновна Т.С., Григор’єва Х.А.</i> Особливості геліоенергетичних правовідносин в Україні (на матеріалах практики)	224
<i>Кулинич О.П.</i> Правові питання створення та діяльності організацій водокористувачів в Україні	231
<i>Шарасєвська Т.А.</i> Вирішення спорів про розірвання договору оренди землі: законодавчі підходи та судова практика	236
<i>Юрков М.В.</i> До питання про приватизацію земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ, організацій	240
Кримінальне право та кримінологія	
<i>Бортун М.І.</i> Діяльність прокурора по забезпеченню верховенства права	245
<i>Веселовська Н.О.</i> Детермінанти, які впливають на втягнення неповнолітніх дівчат у протиправну діяльність	249
<i>Savka O.I.</i> Basic principles of land reform and legal liability for violations in the field of land relations	253
<i>Тарасевич Т.Ю.</i> Проблеми евтаназії в Україні: реальність чи заборона	258
<i>Довженко Я.М.</i> Кримінальна відповідальність за діяння, що вчинялися в сфері сімейних відносин за нормами Литовських статутів	262
<i>Удалова Н.М.</i> Домашнє насильство: загальнотеоретичний аспект та рекомендовані алгоритми дій щодо реагування на випадки зазначеної категорії	267
Судоустрій. Прокуратура. Адвокатура	
<i>Сухарко А.В.</i> Проблеми розмежування повноважень органів суддівського врядування в Україні	273
Правова система України й міжнародне право, порівняльне правознавство	
<i>Білоцький С.Д.</i> Міжнародно-правове регулювання співробітництва держав у сфері скорочення викидів парникових газів цивільною авіацією	278
<i>Попко В.В.</i> Стратегія ООН у протидії транснаціональній організованій злочинності та міжнародний досвід	284
<i>Asgarova M.P.</i> Problems of the non treaty based mutual legal assistance on criminal cases between the states	294
<i>Дяченко В.І.</i> Миротворчість в умовах сучасних геополітичних загроз	300
<i>Переверзева О.С., Шкребтієнко А.Г.</i> Правове забезпечення безпеки мореплавства в рамках Міжнародної організації мобільного супутникового зв’язку (ІНМАРСАТ/ІМСО)	304
<i>Пільков К.М.</i> Доктрина поглинання, альтернативного та кумулятивного позовів: застосування у судочинстві України	308
<i>Коробіцин О.В.</i> Міжнародно-правове регулювання питання кордону між Північною Ірландією та Республікою Ірландія після виходу Великої Британії з Європейського Союзу	318
<i>Чечулін М.В.</i> Цивільне партнерство як форма фактичних шлюбних відносин (на прикладі Великої Британії)	313

Т.С. ТОМЛЯК

Таїса Сергіївна Томляк, аспірантка Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, старший викладач кафедри права Вінницького національного аграрного університету*
ORCID: 0000-0001-9147-1470

ЗАСТОСУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИМИ СУДАМИ ПРИНЦИПУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЙКРАЩИХ ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Постановка проблеми. Принцип забезпечення найкращих інтересів дитини є головним пріоритетом правової держави. Однак на практиці правильна оцінка та трактування державними й судовими органами найкращих інтересів дитини ускладнюється через широкий діапазон обставин, факторів та елементів, які є невичерпними і різними в кожній конкретній справі за участю дитини. У цьому контексті дослідження прецедентної практики національних судів у сфері найкращих інтересів дитини набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі питання захисту прав дитини досліджували такі науковці, як Б. Андрусишин¹, Н. Оніщенко², Н. Опольська^{3,4}, Ю. Шемшученко⁵, С. Бобровник⁶, Н. Пархоменко⁷, С. Стеценко⁸. Врахування національними судами найкращих інтересів дитини під час розгляду судових спорів досліджували М. Корнієнко⁹, М. Менджул¹⁰.

Формулювання мети статті. Метою статті є дослідження та аналіз національної судової практики щодо застосування принципу забезпечення найкращих інтересів дитини при розгляді сімейних спорів у цивільному судочинстві.

Виклад основного матеріалу. Національні нормативно-правові акти закріплюють обов'язок державних та судових органів застосовувати у всіх справах щодо дітей принцип забезпечення найкращих інтересів дитини. Проте визначення поняття вказаного принципу відсутнє в національному законодавстві.

Б.І. Андрусишин цілком обґрунтовано зазначає, що національне законодавство з питань забезпечення прав дитини майже припинило розвиватися після 2011 року¹¹. Вважаємо, що вдосконалення національного законодавства з питань забезпечення прав дитини також має стосуватися закріплення на законодавчому рівні визначення поняття принципу забезпечення найкращих інтересів дитини.

Погоджуємось з думкою Н.М. Опольської про те, що права дитини залежно від вікових особливостей можна поділити на права малолітніх дітей (до 14 років), права підлітків (від 14 до 16 років) та права осіб юнацького віку (від 16 до 18 років)¹². Разом із тим вважаємо, що реалізація принципу забезпечення найкращих інтересів дитини також має залежати від вікових особливостей її особистості.

Відповідно до ст. 3 Сімейного кодексу України (далі – СК України) сім'я є первинним та основним осередком суспільства, дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає¹³.

Статтею 163 СК України визначено, що батьки мають переважне право перед іншими особами на те, щоб малолітня дитина проживала з ними. Батьки мають право вимагати відібрання малолітньої дитини від будь-якої особи, яка тримає її у себе не на підставі закону або рішення суду. Суд може відмовити у відібранні малолітньої дитини і переданні її батькам або одному з них, якщо буде встановлено, що це суперечить її інтересам¹⁴.

Згідно зі ст. ст. 11, 12 Закону України «Про охорону дитинства» сім'я є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення і несе відповідальність за створення належних умов для цього. Кожна дитина має право на проживання в сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них та на піклування батьків. Батько і мати мають рівні права та обов'язки щодо своїх дітей. Предметом основної турботи та основним обов'язком батьків є забезпечення інтересів своєї дитини¹⁵.

Сімейне виховання, безперечно, є законним інтересом дитини. Однак принцип забезпечення найкращих інтересів передбачає забезпечення виховання та розвитку дитини в щасливій сім'ї, тому покладає обов'язок на державні органи та судову владу обов'язок вивчення умов проживання в сім'ї, а також відповідність цих умов вказаному принципу.

Отже, виховання дитини в щасливій сім'ї є необхідною складовою забезпечення принципу найкращих інтересів дитини. З метою дотримання вказаного принципу державні органи сприяють батькам та особам, які їх замінюють, у належному виконанні ними своїх обов'язків у вихованні дітей.

На думку М. Менджул, принцип найкращих інтересів дитини означає пріоритетне врахування батьками, законними представниками дитини, органами влади, судом та іншими особами інтересів дитини під час вчинення дій або прийняття ними рішень, які спрямовані на задоволення будь-яких індивідуальних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я та особливостей розвитку¹⁶.

Погоджуємося з думкою Б.І. Андрусишина, який підкреслює, що в сучасній Україні дитина повинна бути забезпечена можливістю здійснення її прав, передбачених Конституцією України, Конвенцією про права дитини, Цивільним кодексом України, іншими правовими актами, визнаними в Україні.

Відповідно до частини першої ст. 14 Закону України «Про охорону дитинства» діти та батьки не повинні розлучатися всупереч їх волі, за винятком випадків, коли таке розлучення необхідне в інтересах дитини і цього вимагає рішення суду, що набрало законної сили¹⁷.

У преамбулі до Конвенції ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р., ратифікованої постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 р. № 789- XII (далі – Конвенція про права дитини), зазначено, що дитині для повного та гармонійного розвитку необхідно зростати в сімейному оточенні. Відповідно до частини першої ст. 18, частини першої ст. 27 Конвенції про права дитини держави-учасниці докладають всіх можливих зусиль до того, щоб забезпечити визнання принципу загальної та однакової відповідальності обох батьків за виховання і розвиток дитини. Батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування. Держави-учасниці визнають право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального її розвитку¹⁸.

У частині першій ст. 9 Конвенції про права дитини передбачено, що держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в найкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поведуться з дитиною або не піклуються про неї, або коли батьки проживають роздільно і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини¹⁹.

Європейський суд з прав людини (далі – Європейський суд) зауважує, що між інтересами дитини та інтересами батьків повинна існувати справедлива рівновага, і дотримуючись такої рівноваги особлива увага повинна бути до найважливіших інтересів дитини, які за своєю природою та важливістю мають переважати над інтересами батьків (рішення у справі «Хант проти України» від 7 грудня 2006 р.)²⁰. При визначенні основних інтересів дитини у кожному конкретному випадку необхідно враховувати дві умови: по-перше, у якнайкращих інтересах дитини буде збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я виявляється особливо непридатною або явно неблагополучною; по-друге, у якнайкращих інтересах дитини буде забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагополучним (рішення у справі «Мамчур проти України» від 16 липня 2015 р.)²¹.

У рішенні від 11 липня 2017 р. у справі «М. С. проти України» Європейський суд вказав, що при визначенні найкращих інтересів дитини у кожній конкретній справі необхідно враховувати два аспекти: по-перше, інтересам дитини найкраще відповідає збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я є особливо непридатною або неблагополучною; по-друге, у найкращих інтересах дитини є забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагонадійним²².

У рішенні Європейського суду від 2 лютого 2016 р. у справі «N.T.S. та інші проти Грузії» зазначено, що обов'язок національних органів влади вживати заходів для полегшення возз'єднання, проте не є абсолютним. Возз'єднання одного з батьків з дитиною, яка деякий час прожила з іншими особами, може бути неможливо реалізувати негайно і може знадобитися проведення підготовчих заходів для цього. Характер та обсяг такої підготовки залежатимуть від обставин кожного випадку, але розуміння та співпраця всіх заінтересованих сторін завжди буде важливим компонентом. Хоча національні органи влади повинні зробити все можливе для сприяння такому співробітництву, будь-яке зобов'язання щодо застосування примусу в цій сфері має бути обмеженим, оскільки інтереси, а також права і свободи всіх заінтересованих осіб повинні бути враховані, а особливо найкращі інтереси дитини та її права. Якщо контакти з батьками можуть загрожувати цим інтересам або втручатися в ці права, національні органи влади повинні дотримуватись справедливого балансу між ними (див. посилання Nokkanen, п. 58). Найкращі інтереси дитини повинні бути першочерговими і, залежно від їхньої природи та серйозності, можуть перевищувати права їхніх батьків (див. серед інших, Ольссон (№ 2), § 90, Ignaccolo-Zenide, § 94, Plaza v. Poland, № 18830/07, п. 71, 25 січня 2011 р., I Manic, § 102)²³.

Вважаємо, що розірвання родинних відносин дитини із біологічними батьками означає позбавлення дитини її коріння, тому такі заходи можуть вживатися державними органами та національними судами лише у виняткових обставинах задля забезпечення найкращих інтересів дитини.

Аналізуючи норми наведеного національного законодавства та прецедентної практики Європейського суду, можна зробити висновки, що виховання дитини у сім'ї, яка є природним середовищем для розвитку дитини, відповідає найкращим інтересам дитини, а зв'язки дитини з сім'єю можуть бути перервані лише тоді, коли сім'я є особливо непридатною або неблагонадійною.

Згідно з частиною першою ст. 152 СК України право дитини на належне батьківське виховання забезпечується системою державного контролю, що встановлена законом²⁴.

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про охорону дитинства» кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку.

Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за створення умов, необхідних для всебічного розвитку дитини, відповідно до законів України²⁵.

Як свідчить національна судова практика, дитина є найбільш вразливою стороною в сімейному конфлікті, оскільки вона найбільше страждає та втрачає. Розгляд сімейного спору за участю дітей є надзвичайно складним, оскільки за результатами розгляду такого судового спору вирішується доля дитини, а тому судові рішення має захищати в першу чергу найкращі інтереси дитини.

Однією із найбільш поширених категорій справ за участю дітей є судові спори щодо визначення місця проживання дитини. Донедавна національні органи застосовували в таких справах презумпцію «проживання дитини з матір'ю», посилаючись на Декларацію прав дитини від 20 листопада 1959 р.

Проте у постанові Великої Палати Верховного Суду від 17 жовтня 2018 р. у справі № 402/428/16-ц (провадження № 14-327цс18) зроблено висновок, що «Декларація прав дитини не є міжнародним договором у розумінні Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. та Закону № 1906-IV, а також не містить положень щодо набрання нею чинності. У зв'язку із цим Декларація прав дитини не потребує надання згоди на її обов'язковість Верховною Радою України і не є частиною національного законодавства України. Разом з тим положення Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 р., ратифікованої Верховною Радою України 27 лютого 1991 р., про те, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини (стаття 3), узгоджуються з нормами Конституції України та законів України, тому саме її норми зобов'язані враховувати усі суди України, розглядаючи справи, які стосуються прав дітей»²⁶.

Частиною третьою ст. 51 Конституції України визначено, що сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою²⁷.

За змістом ст. 161 СК України, якщо мати та батько, які проживають окремо, не дійшли згоди щодо того, з ким із них буде проживати малолітня дитина, спір між ними може вирішуватися органом опіки та піклування або судом. Під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини беруться до уваги ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного із них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення²⁸.

У постанові Верховного Суду в складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 14 лютого 2019 р. в справі № 377/128/18 (провадження № 61-44680св18) вказано, що «тлумачення частини першої ст. 161 СК України свідчить, що під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини враховується ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особисту прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення. До інших обставин, що мають істотне значення, можна віднести, зокрема: особисті якості батьків; відносини, які існують між кожним з батьків і дитиною (як виконують батьки свої батьківські обов'язки по відношенню до дитини, як враховують її інтереси, чи є взаєморозуміння між кожним з батьків і дитиною); можливість створення дитині умов для виховання і розвитку»²⁹.

Отже, у сімейних спорах щодо визначення місця проживання дитини національні суди вважають, і автор підтримує таку позицію, що для забезпечення принципу найкращих інтересів дитини не є обов'язковим спільне проживання дитини з матір'ю, а реалізація вказаного принципу полягає у забезпеченні права на спілкування дитини з батьками, піклування зі сторони матері та належне забезпечення від батька та матері прав та інтересів дитини.

Подібною є постанова у справі № 654/4307/19 від 4 серпня 2021 р. Верховного Суду за позовом батька малолітньої дитини про відібрання її від бабусі та передачу батькові. Верховний Суд, відмовляючи в задоволенні позову батька про негайне відібрання дитини, звернув увагу компетентних органів держави на зобов'язання забезпечити систему послідовних кроків у напрямі возз'єднання батька з дитиною, щоб запобігти негативному впливу на дитину, зазначивши: «Беручи за основу у вирішенні цього спору принцип найкращих інтересів дитини, Верховний Суд звертає увагу на те, що негайне відібрання малолітньої хворої від народження дитини не буде сприяти забезпеченню спокійного та стійкого середовища для неї, стане емоційним стресом, не буде враховано і її поглядів, що у сукупності охоплює складові елементи вказаного принципу. Проживання малолітнього разом з бабою і дідом становить для нього звичне сімейне середовище з народження. З урахуванням пропорційності втручання у право позивача на повагу до його сімейного життя, яке гарантоване ст. 8 Конвенції, та норм частини третьої ст. 163 СК України допускаються випадки відмови батьку у негайному відібранні дитини, що є необхідним у цій ситуації»³⁰.

Таким чином, при розгляді позовів батьків про передачу їм дитини іншими особами, від яких вони мають право вимагати її повернення, національні суди задля забезпечення найкращих інтересів дитини повинні враховувати: 1) прихильність дитини до батьків та осіб, у яких вона перебуває; 2) взаємовідносини батьків та дитини; 3) можливість створення батьками та іншими особами належних умов виховання дитини. Водночас в ситуації, при якій дитина не адаптована до проживання з батьками, суд не може прийняти рішення на їхню користь, доки державні органи не вживуть заходів для відновлення стосунків між дитиною і батьками та не підготують дитину для проживання разом із батьками.

Відповідно до ч. 7 ст. 7 СК України дитина має бути забезпечена можливістю здійснення її прав, установлених Конституцією, Конвенцією про права дитини, іншими міжнародними договорами України, у тому числі й спілкуватися зі своїм батьком, бабою та дідом³¹.

Статтею 141 СК України передбачено рівні права та обов'язки обох батьків щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою. Розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини³².

У ч. ч. 1 і 2 ст. 150 СК України визначено, що батьки зобов'язані виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини. Батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток³³.

Згідно зі ст. 151 СК України батьки мають переважне право перед іншими особами на особисте виховання дитини. Права батьків щодо виховання дитини розцінюються як засіб виконання ними своїх обов'язків щодо неї³⁴.

Згідно зі ст. 153 СК України мати, батько та дитина мають право на безперешкодне спілкування між собою, крім випадків, коли таке право обмежене законом³⁵.

Статтею 157 СК України передбачено, що питання виховання дитини вирішується батьками спільно. Той з батьків, хто проживає окремо від дитини, зобов'язаний брати участь у її вихованні і має право на особисте спілкування з нею. Той з батьків, з ким проживає дитина, не має права перешкоджати тому з батьків, хто проживає окремо, спілкуватися з дитиною та брати участь у її вихованні, якщо таке спілкування не перешкоджає нормальному розвитку дитини³⁶.

Згідно з ч. 1 ст. 159 СК України, якщо той з батьків, з ким проживає дитина, чинить перешкоди тому з батьків, хто проживає окремо, у спілкуванні з дитиною та у її вихованні, зокрема, якщо він ухиляється від виконання рішення органу опіки та піклування, другий із батьків має право звернутися до суду з позовом про усунення цих перешкод³⁷.

Відповідно до ст. 15 Закону України «Про охорону дитинства» дитина, яка проживає окремо від батьків або одного з них, має право на підтримання з ними регулярних особистих стосунків і прямих контактів. Батьки, які проживають окремо від дитини, зобов'язані брати участь у її вихованні і мають право спілкуватися з нею, якщо судом визнано, що таке спілкування не перешкоджатиме нормальному вихованню дитини³⁸.

Отже, національне законодавство передбачає, що при встановленні в судовому порядку способу спілкування дитини з тим із батьків, хто не проживає разом із дитиною, має бути дотримано розумний баланс участі кожного із батьків у вихованні дитини, який не перешкоджатиме її нормальному розвитку та забезпечуватиме її найкращі інтереси.

Так, Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у постанові від 9 листопада 2020 р. (справа № 753/9433/17), задовольняючи зустрічний позов батька дитини про усунення перешкод у спілкуванні з дитиною та визначення способу участі у її вихованні, зазначив: «Емоційний стан дитини обумовлений не присутністю батька в її житті, а напруженими конфліктними стосунками між батьками, які використовують дитину для образ один одного, зневажають право сина на спокійне щасливе дитинство та гармонійний розвиток особистості. Особисті конфлікти між батьками не повинні порушувати інтереси дитини»³⁹.

У постанові від 1 липня 2020 р. (справа № 138/96/17) Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду зазначив, що малолітній син не висловлював думку щодо участі батька у спілкуванні з ним та у його вихованні, суд не встановив на підставі належних та допустимих доказів, що психоемоційний стан дитини свідчить про те, що спілкування з батьком поза його бажанням не відповідає найкращим інтересам дитини, а отже, висновки суду першої інстанції, з якими погодився апеляційний суд, про можливість та доцільність встановлення способу участі батька у спілкуванні з дитиною та у її вихованні лише за бажанням дитини ґрунтуються на припущеннях, не підтверджені належними та допустимими доказами⁴⁰.

Таким чином, у справах за позовами батьків про визначення способу участі у вихованні дитини, для забезпечення її найкращих інтересів, судові органи повинні враховувати емоційний стан дитини, її бажання і думку, якщо врахування таких дозволяє вік дитини, та дотримуватися розумного балансу участі кожного із батьків у вихованні дитини, який не перешкоджатиме її нормальному розвитку.

Згідно із частинами другою та четвертою ст. 155 СК України батьківські права не можуть здійснюватися всупереч інтересам дитини. Ухилення батьків від виконання батьківських обов'язків є підставою для покладення на них відповідальності, встановленої законом⁴¹.

Відповідно до частини першої ст. 164 СК України мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він: не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування; ухиляються від виконання своїх обов'язків з виховання дитини; жорстоко поведуться з дитиною; хронічно зловживають алкоголем або наркотиками; вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва; засуджені за вчинення умисного кримінального правопорушення щодо дитини⁴².

Досліджуючи практику національних судів у справах про позбавлення батьківських прав, у контексті дотримання принципу забезпечення найкращих інтересів дитини можна побачити, що національні суди стають на бік батьків та надають їм час і можливість змінити ставлення до виховання дітей, поклавши на органи опіки та піклування контроль за виконанням ними батьківських обов'язків.

Одним із таких рішень є постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 300/908/17 від 24 квітня 2019 р., в якому суд, відмовляючи органу опіки і піклування районної державної адміністрації в задоволенні позову до матері дітей про позбавлення бать-

ківських прав, вказав наступне: «Права батьків щодо дитини є похідними від прав та інтересів дитини на гармонійний розвиток та належне виховання, й, у першу чергу, повинні бути визначені та враховані інтереси дитини, виходячи із об'єктивних обставин спору, а тільки потім права батьків. Верховний Суд виходить з того, що ухилення батьків від виконання своїх обов'язків має місце, коли вони не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема: не забезпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає на її фізичний розвиток як складову виховання; не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення; не надають дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей; не сприяють засвоєнню нею загальноновизнаних норм моралі; не виявляють інтересу до її внутрішнього світу; не створюють умов для отримання нею освіти. Зазначені фактори, як кожен окремо, так і в сукупності, можна розцінювати як ухилення від виховання дитини лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками. Зважаючи на те, що позбавлення батьківських прав є крайнім заходом, суд може у виняткових випадках, при доведеності винної поведінки когось із батьків або їх обох з урахуванням її характеру, особи батька і матері, а також інших конкретних обставин справи, відмовити в позові про позбавлення цих прав, попередивши відповідача про необхідність змінити ставлення до виховання дитини (дітей) і поклавши на органи опіки та піклування контроль за виконанням ним батьківських обов'язків. Ухвалюючи таке рішення, суд має право вирішити питання про відібрання дитини у відповідача і передачу органам опіки та піклування (якщо цього потребують її інтереси), але не повинен при цьому визначати конкретного закладу»⁴³.

Подібним є рішення Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 6 травня 2020 р. у справі №641/2867/17-ц про позбавлення батьківських прав батька дитини. Залишаючи рішення судів першої та апеляційної інстанції без змін про відмову в задоволенні позову про позбавлення батьківських прав, Верховний Суд зазначив, що позбавлення батьківських прав є крайнім заходом, а суд може у виняткових випадках при доведеності винної поведінки когось із батьків або їх обох з урахуванням її характеру, особи батька і матері, а також інших конкретних обставин справи відмовити в задоволенні позову про позбавлення цих прав, попередивши відповідача про необхідність змінити ставлення до виховання дитини (дітей) і поклавши на органи опіки та піклування контроль за виконанням ним батьківських обов'язків⁴⁴.

З позиції пріоритету найкращих інтересів дитини у справі № 712/10623/17 Велика Палата Верховного Суду відступила від попередньої судової практики щодо пріоритетності дотримання принципу рівності прав батьків щодо дитини у справах про надання дозволу на виїзд неповнолітньої дитини за кордон без згоди батька. У наведеній справі Велика Палата Верховного Суду зробила висновок, що положення про рівність прав та обов'язків батьків у вихованні дитини не може тлумачитися на шкоду інтересам дитини, а тимчасовий виїзд дитини за кордон (із визначенням конкретного періоду) у супроводі того із батьків, з ким визначено її місце проживання та який здійснює забезпечення дитині рівня життя, необхідного для всебічного розвитку, не може беззаперечно свідчити про позбавлення іншого з батьків дитини передбаченої законодавством можливості брати участь у її вихованні та спілкуванні з нею. У такій категорії справ узагальнений та формальний підхід є неприпустимим, оскільки сама наявність в одного із батьків права відмовити в наданні згоди на тимчасовий виїзд дитини за кордон з іншим з батьків є суттєвим інструментом впливу, особливо у відносинах між колишнім подружжям, який може використовуватися не в інтересах дитини. Кожна справа потребує детального вивчення ситуації, врахування різноманітних чинників, які можуть вплинути на інтереси дитини, у тому числі її думки, якщо вона відповідно до віку здатна сформулювати власні погляди⁴⁵.

Прецедентність вказаного рішення полягає у критичній оцінці Верховним Судом узагальненого та формального підходу судів першої та апеляційної інстанції до розгляду справ за участю дітей, що може тлумачитися як порушення найкращих інтересів дитини. Оскільки право одного з батьків відмовити в наданні згоди на тимчасовий виїзд дитини за кордон з іншим із батьків в більшості випадків використовується не в інтересах дитини.

Висновки. Унаслідок проведеного дослідження можна зробити висновки, що підхід національних судів до розгляду справ за участю дітей змінився та став зорієнтований на принцип забезпечення найкращих інтересів дитини.

Верховний Суд пов'язує забезпечення найкращих інтересів дитини з дотриманням судовими органами під час розгляду справ за участю дітей розумного балансу участі кожного із батьків у вихованні дитини, який не перешкоджатиме її нормальному розвитку та врахуванням емоційного стану дитини, її бажань та думок, якщо вона відповідно до віку здатна сформулювати власні погляди.

Аналіз рішень національних судів у контексті дотримання принципу забезпечення найкращих інтересів дитини дає можливість узагальнити прецедентну практику Верховного Суду у сфері захисту дітей та виділити у ній основні підходи, які застосовуються національними судами для дотримання найкращих інтересів дитини:

1. Розірвання родинних відносин дитини із біологічними батьками означає позбавлення дитини її коріння, тому такі заходи можуть вживатися державними органами та національними судами лише у виняткових обставинах задля забезпечення найкращих інтересів дитини.

2. У сімейних спорах щодо визначення місця проживання дитини для забезпечення принципу найкращих інтересів дитини не є обов'язковим спільне проживання дитини з матір'ю, а реалізація вказаного принципу полягає у забезпеченні права на спілкування дитини з батьками та піклування зі сторони матері.

3. У справах за позовами батьків про передачу їм дитини іншими особами, від яких вони мають право вимагати її повернення, враховуються: прихильність дитини до батьків та осіб, у яких вона перебуває; взаємовідносини батьків та дитини; можливість створення батьками та іншими особами належних умов виховання дитини.

4. У справах про встановлення порядку способу спілкування дитини з тим із батьків, хто не проживає разом із дитиною, має бути дотримано розумний баланс участі кожного із батьків у вихованні дитини, який не перешкоджатиме її нормальному розвитку та забезпечуватиме її найкращі інтереси.

Пріоритетним напрямом подальших досліджень є аналіз практики національних судових органів та теоретико-правові проблеми щодо забезпечення найкращих інтересів дитини у кримінальному судочинстві.

¹ Соціально-правовий захист дітей в Україні: монографія / за ред. Б.І. Андрусишина. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. 264 с.

² Оніщенко Н., Львова О., Сунегін С. Права і свободи дитини: вступ до проблеми. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 13–17.

³ Опольська Н. Принципи правового захисту дитини. *Держава і право*. 2011. № 51. С. 40–45.

⁴ Опольська Н. Права дитини в Україні: монографія, 2-ге вид., переробл. та доп. Вінниця: ВНАУ, 2019. С. 289.

⁵ Актуальні проблеми юридичної освіти та науки в Україні: монографія / за ред. Ю.С. Шемшученка. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова. 2016. С. 322–344.

⁶ Бобровник С. Роль права в досягненні компромісу та вирішенні правових конфліктів. *Дія права: інтегративний аспект*: монографія. Київ, 2010.

⁷ Пархоменко Н. Розвиток законодавства України в контексті конституціоналізації, євроінтеграції та забезпечення прав людини: монографія. Київ: Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України, 2016. 254 с.

⁸ Сучасне українське медичне право: монографія / за заг. ред. С.Г. Стеценка. Київ: Атіка, 2010. 496 с.

⁹ Корнієнко М. Принцип дотримання найкращих інтересів дитини та його застосування у цивільному судочинстві України. *Юридичний вісник*. 2020. № 1. С. 398–404.

¹⁰ Менджул М. Зміст принципу найкращих інтересів дитини та його практичне застосування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2019. Вип. 56. Т. 1. С. 87–91.

¹¹ Соціально-правовий захист дітей в Україні: монографія / за ред. Б.І. Андрусишина. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. 264 с.

¹² Опольська Н. Принципи правового захисту дитини. *Держава і право*. 2011. № 51. С. 40–45.

¹³ Сімейний кодекс України: Закон України від 10.02.2002 р. № 2947-III (в редакції від 1.01.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

¹⁴ Сімейний кодекс України: Закон України від 10.02.2002 р. № 2947-III (в редакції від 1.01.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

¹⁵ Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № № 2402-III (в редакції від 17.03.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

¹⁶ Менджул М. Зміст принципу найкращих інтересів дитини та його практичне застосування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2019. Вип. 56. Т. 1. С. 87–91.

¹⁷ Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № № 2402-III (в редакції від 17.03.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

¹⁸ Конвенція про права дитини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

¹⁹ Конвенція про права дитини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

²⁰ Рішення ЄСПЛ у справі «Хант проти України» від 7 грудня 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_126#Text

²¹ Рішення ЄСПЛ у справі «Мамчур проти України» від 16 липня 2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a93#Text

²² Рішення ЄСПЛ у справі «М. С. проти України» від 11 липня 2017 р. URL: <https://bh.cn.court.gov.ua/sud2501/presentr/news/%20405888/>

²³ Рішення ЄСПЛ у справі «N.TS. та інші проти Грузії» від 2 лютого 2016 р. URL: http://www.aimjf.org/storage/www.aimjf.org/Jurisprudence_EN/European_Court_of_Human_Rights/CASE_OF_N.TS_AND_OTHERS_v_GEORGIA.pdf

²⁴ Сімейний кодекс України: Закон України від 10.02.2002 р. № 2947-III (в редакції від 1.01.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

²⁵ Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № № 2402-III (в редакції від 17.03.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

²⁶ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 17 жовтня 2018 р. у справі № 402/428/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77361954>

²⁷ Конституція України: Закон України від від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (в редакції від 1.01.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

²⁸ Сімейний кодекс України: Закон України від 10.02.2002 р. № 2947-III (в редакції від 1.01.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

²⁹ Постанова Верховного Суду в складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 14 лютого 2019 р. в справі № 377/128/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79846507>

³⁰ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 4 серпня 2021 р. у справі № 654/4307/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98911478>

³¹ Сімейний кодекс України: Закон України від 10.02.2002 р. № 2947-III (в редакції від 1.01.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

- ³² Сімейний кодекс України: Закон України від 10.02.2002 р. № 2947-III (в редакції від 1.01.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
- ³³ Сімейний кодекс України: Закон України від 10.02.2002 р. № 2947-III (в редакції від 1.01.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
- ³⁴ Сімейний кодекс України: Закон України від 10.02.2002 р. № 2947-III (в редакції від 1.01.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
- ³⁵ Сімейний кодекс України: Закон України від 10.02.2002 р. № 2947-III (в редакції від 1.01.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
- ³⁶ Сімейний кодекс України: Закон України від 10.02.2002 р. № 2947-III (в редакції від 1.01.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
- ³⁷ Сімейний кодекс України: Закон України від 10.02.2002 р. № 2947-III (в редакції від 1.01.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
- ³⁸ Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № № 2402-III (в редакції від 17.03.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
- ³⁹ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у постанові від 9 листопада 2020 р. у справі № 753/9433/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92765431>
- ⁴⁰ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 1 липня 2020 р. у справі № 138/96/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90411045>
- ⁴¹ Сімейний кодекс України: Закон України від 10.02.2002 р. № 2947-III (в редакції від 1.01.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
- ⁴² Сімейний кодекс України: Закон України від 10.02.2002 р. № 2947-III (в редакції від 1.01.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
- ⁴³ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 24 квітня 2019 р. у справі № 300/908/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81394213>
- ⁴⁴ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 6 травня 2020 р. у справі № 641/2867/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89131002>
- ⁴⁵ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 4 липня 2018 р. у справі № 712/10623/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75266002>

Резюме

Томляк Т.С. Застосування національними судами принципу забезпечення найкращих інтересів дитини у цивільному судочинстві.

У статті проаналізовано прецедентну практику національних судів у контексті дотримання принципу забезпечення найкращих інтересів дитини та виділено основні підходи, які застосовуються національними судами для дотримання принципу забезпечення найкращих інтересів дитини.

Встановлено, що підхід національних судів до розгляду справ за участю дітей змінився та став зорієнтований на принцип забезпечення найкращих інтересів дитини.

Визначено, що Верховний Суд пов'язує забезпечення найкращих інтересів дитини з дотриманням судовими органами під час розгляду справ за участю дітей розумного балансу участі кожного із батьків у вихованні дитини, який не перешкоджатиме її нормальному розвитку та врахуванням емоційного стану дитини, її бажань та думок, якщо вона відповідно до віку здатна сформулювати власні погляди.

Ключові слова: практика національних судів, найкращі інтереси дитини, Верховний Суд, сімейні права та обов'язки батьків, судовий захист інтересів дитини.

Резюме

Томляк Т.С. Применение национальными судами принципа обеспечения наилучших интересов в гражданском судопроизводстве.

В статье проанализирована прецедентная практика национальных судов в контексте соблюдения принципа обеспечения наилучших интересов ребенка и выделены основные подходы, применяемые национальными судами для соблюдения принципа обеспечения наилучших интересов ребенка.

Установлено, что подход национальных судов к рассмотрению дел с участием детей изменился и стал ориентирован на принцип обеспечения наилучших интересов ребенка.

Определено, что Верховный Суд связывает обеспечение наилучших интересов ребенка с соблюдением судебными органами при рассмотрении дел с участием детей разумного баланса участия каждого родителя в воспитании ребенка, который не будет препятствовать его нормальному развитию и учетом эмоционального состояния ребенка, его желаний и мыслей, если он в соответствии с возрастом способен сформулировать собственные взгляды.

Ключевые слова: практика национальных судов, лучшие интересы ребенка, Верховный Суд, семейные права и обязанности родителей, судебная защита интересов ребенка.

Summary

Taisa Tomlyak. Application by national courts of the principle of ensuring the best interests of the child in civil proceedings.

The article analyzes precedent practice of national courts in the context of adherence to the principle of ensuring the best interests of the child and highlights the main approaches which are used by national courts to comply with the principle of ensuring the best interests of the child.

It is established that the national courts approach to dealing with cases involving children has changed and has become focused on the principle of ensuring the best interests of the child.

It is determined that the Supreme Court links ensuring the best interests of the child with the observance by the judicial authorities when considering cases involving children of a reasonable balance of participation of each parent in the upbringing of the child, which will not interfere with his normal development and taking into account the emotional state of the child, his desires and opinions, in case if he is able to formulate his own views in accordance with age.

The author highlights the main approaches which are used by national courts to respect the best interests of the child:

1. Severance of a child's family relationship with the biological parents means that the child is deprived of his roots, so such measures can only be taken by state bodies and national courts in exceptional circumstances to ensure the best interests of the child;

2. In family disputes that concern the determination of the child's place of residence, in order to ensure the principle of the best interests of the child, it is not mandatory for the child to live together with the mother, and the implementation of this principle is to ensure the right to communicate with the child's parents and care on the part of the mother;

3. The child's attachment to the parents and the persons with whom it is located, the relationship between parents and the child, the possibility of parents and other persons creating appropriate conditions for raising the child, are taken into account in cases of claims of parents for the transfer of a child to them by other persons from whom they have the right to demand his return.

4. In cases concerning the establishment of the procedure for the method of communication of a child with a parent who does not live with the child, a reasonable balance of participation of each parent in the upbringing of the child must be observed, which will not interfere with its normal development and ensure its best interests.

Key words: practice of national courts, best interests of the child, Supreme Court, family rights and responsibilities of parents, judicial protection of the interests of the child.